

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Сумська філія

Кафедра юридичних дисциплін

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

навчальної дисципліни «Сучасні проблеми адміністративного права та процесу»

обов'язкових компонент

освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти

081 Право (правозастосування)

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.23 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Протокол від 29.08.23 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.23 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ (Протокол № 1 від 29.08.23)

Рецензенти:

1. Завідувач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент Панасюк О. В.
2. Доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права СумДУ, кандидат юридичних наук, доцент Логвиненко М.І.

1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

№ модулю	Номер та назва змістового модулю, номер та найменування теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни					Вид контролю	
		Всього	з них:					
			лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття		Самостійна робота
Семестр № 3								
	Тема № 1. Реформування державного управління та публічної служби в Україні: результати та наслідки		4		2		10	
	Тема № 2. Удосконалення інструментів публічного управління		4		2		10	
	Тема № 3. Адміністративні процедури та їх правове регулювання: зарубіжний досвід для України		4		2		10	
	Тема № 4. Концептуальні зміни в адміністративно-процесуальному праві		4		4		10	
	Тема № 5. Підсудність адміністративних справ: проблемні аспекти.		4		4		10	
	Тема № 6. Механізм захисту прав приватної особи у сфері публічного адміністрування		4		2		10	
	Тема 7. Адміністративні провадження за зверненнями громадян: проблемні аспекти.		4		4		10	
	Тема 8. Реєстраційна-дозвільна процедура		4		2		10	
	Тема 9. Особливості судового розгляду окремих категорій справ		4		2		10	
	Тема 10. Виконавче провадження: проблемні аспекти виконання рішень		6		6		10	
Всього за 3 семестр		180	48		32		100	Екзамен

**1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(заочна форма навчання)**

№ модулю	Номер та назва змістового модулю, номер та найменування теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
		Всього	з них:					
			лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 3								
	Тема № 1. Сучасний стан та проблеми розвитку предмета адміністративного права України		2				5	
	Тема № 2. Реформування державного управління та публічної служби в Україні: результати та наслідки						5	
	Тема № 3. Удосконалення інструментів публічного управління						5	
	Тема № 4. Моделі державного управління						5	
	Тема № 5. Адміністративні процедури та їх правове регулювання: зарубіжний досвід для України						5	
	Тема № 6. Концептуальні зміни в адміністративно-процесуальному праві		2				5	
	Тема № 7. Поняття, завдання та концепції адміністративного процесу						5	
	Тема № 8. Підсудність адміністративних справ: проблемні аспекти.			2			5	
	Тема № 9. Нормотворче провадження			2			5	
	Тема № 10. Механізм захисту прав приватної особи у сфері публічного адміністрування			2			10	
	Тема № 11. Адміністративне провадження за зверненням громадян						10	
	Тема № 12. Реєстраційне та дозвільне провадження.						10	
Всього за 3 семестр		90	4	6			80	Екзамен

2. Методичні вказівки до семінарських та практичних занять

Тема № 1. Сучасний стан та проблеми розвитку адміністративного права України, як галузі публічного права

Навчальна мета заняття: розглянути співвідношення управління, державного управління, публічного управління, адміністративного права, публічного адміністрування, проблемні аспекти адміністративного права.

Час проведення 2 год. Місце проведення навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Сучасне визначення предмета адміністративного права та його розвиток.
2. Місце адміністративного права у галузевій класифікації правової системи.
3. Методи субординації, координації та реординації в публічному адмініструванні.
4. Сучасна трансформація методу адміністративного права (імперативний та диспозитивний метод правового регулювання).
5. Принципи адміністративного права.
6. Система адміністративного права.
7. Адміністративне право як юридична наука і навчальна дисципліна.

Методичні вказівки до питань теми:

1. Сучасне визначення предмета адміністративного права.
Розглядаючи дане питання студенти повинні зупинити особливу увагу на поняття адміністративного права та його предмету. Характеризувати зміст предмету адміністративного права в різні часи.
2. Місце адміністративного права у галузевій класифікації правової системи.
Відповідаючи на вказане питання студенти повинні визначити місце адміністративного права в системі права України, встановити з якими галузями права воно взаємопов'язано та яким чином. Необхідно охарактеризувати взаємозв'язок адміністративного права з конституційним, кримінальним, цивільним, господарським, фінансовим, податковим, митним правом та іншими галузями права.
3. Методи субординації, координації та реординації в публічному адмініструванні.
Розглядаючи вказане питання студенти повинні надати визначення методів субординації, координації та реординації, а також охарактеризувати можливості їх застосування в публічному адмініструванні.
4. Сучасна трансформація методу адміністративного права (імперативний та диспозитивний метод правового регулювання).
Відповідаючи на вказане питання студенти повинні проаналізувати поняття та особливості методу адміністративного права. Необхідно визначити зміст та особливості імперативного та диспозитивного методів. Вказати значення вказаних методів для публічного адміністрування.
5. Принципи адміністративного права.
Розглядаючи дане питання студенти повинні звернути увагу на поняття принципів адміністративного права, визначити їх систему. Необхідно роз'яснити зміст кожного принципу адміністративного права з посиланням на нормативно-правові акти, де вони закріплені.
6. Система адміністративного права.
Відповідаючи на вказане питання необхідно визначити систему адміністративного права. Необхідно проаналізувати зміст загальної та особливої частин адміністративного права. Визначити підгалузі та інститути адміністративного права.
7. Адміністративне право як юридична наука і навчальна дисципліна.
Відповідаючи на вказане питання необхідно визначити поняття та зміст адміністративного права як юридичної науки та навчальної дисципліни. Необхідно проаналізувати основні погляди на їх зміст та місце в системі юридичних наук.

Питання цільових виступів:

1. Система адміністративного права.
2. Сучасні методи адміністративного права.

Рекомендована література:

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

Навчальна та наукова література:

1. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Т 1. Особлива частина / Ред. Колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. К.: Юрид. думка, 2005. 624 с.
2. Адміністративне право України: Підручник для юрид. вузів і фак. / За ред. Ю.П. Битяка. Х., 2000. 520 с.
3. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України: Навчальний посібник / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. Київ: Прецедент, 2007. 613 с.
4. Авер'янов В. Б. Органи виконавчої влади в Україні. К., 1997. 48с.
5. Авер'янов В. Б. Виконавча влада і державний контроль / В. Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко. К., 1999. 48 с.
6. Адміністративна реформа для людини (науково-практичний нарис) / За заг. ред. І.Б. Коліушка. К., 2001. 72 с.
7. Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. К., 2002. 668 с.
8. Коліушко І.Б. Виконавча влада та проблеми адміністративної реформи в Україні. К., 2002. 260 с.
9. Державне управління в Україні: Навчальний посібник / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. К., 1999. 266 с.
10. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: Навчальний посібник / За заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. Львів, 2002. 352 с.

11. Державне управління: проблеми адміністративноправової теорії та практики / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. К., 2003. 384 с.

Тема № 2. Правові проблеми удосконалення організації та діяльності публічної адміністрації крізь призму адміністративного законодавства

Навчальна мета заняття: розглянути співвідношення управління, державного управління, публічного управління, адміністративного права, публічного адміністрування, проблемні аспекти адміністративного права.

Час проведення 2 год. Місце проведення навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Засади організації публічної адміністрації.
централізація, децентралізація, автономія. Поняття та елементи системи органів публічної адміністрації.
2. Суб'єкти, які виконують завдання публічної адміністрації (делеговані повноваження).
3. Сфера діяльності та компетенція органів публічної адміністрації.
Адміністративний розсуд як спосіб реалізації дискреційних повноважень.
4. Система органів публічної адміністрації.
5. Основні засади структурної побудови публічної адміністрації: субординація, координація, реординація, співпраця.
6. Види взаємозв'язків у системі органів публічної адміністрації: підвідомчість, підпорядкованість (підлеглисть), підконтрольність, відповідальність.

Методичні вказівки до питань теми:

1. Охарактеризувати необхідно засади організації публічної адміністрації: концентрація, деконцентрація, централізація, децентралізація, автономія. Поняття та елементи системи органів публічної адміністрації.
2. Вказати та проаналізувати статус суб'єктів, які виконують завдання публічної адміністрації (делеговані повноваження).
3. Надати детальну характеристику сферам діяльності та компетенція органів публічної адміністрації

Навчальна та наукова література:

1. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Т 1. Особлива частина / Ред. Колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. К.: Юрид. думка, 2005. 624 с.
2. Адміністративне право України: Підручник для юрид. вузів і фак. / За ред. Ю.П. Битяка. Х., 2000. 520 с.
3. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України: Навчальний посібник / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. Київ: Прецедент, 2007. 613 с.
4. Авер'янов В. Б. Органи виконавчої влади в Україні. К., 1997. 48с.
5. Авер'янов В. Б. Виконавча влада і державний контроль / В. Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко. К., 1999. 48 с.
6. Адміністративна реформа для людини (науковопрактичний нарис) / За заг. ред. І.Б. Коліушка. К., 2001. 72 с.
7. Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. К., 2002. 668 с.
8. Коліушко І.Б. Виконавча влада та проблеми адміністративної реформи в Україні. К., 2002. 260 с.
9. Державне управління в Україні: Навчальний посібник / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. К., 1999. 266 с.
10. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: Навчальний посібник / За заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. Львів, 2002. 352 с.
11. Державне управління: проблеми адміністративноправової теорії та практики / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. К., 2003. 384 с.

Тема № 3. Проблеми правового регулювання публічної служби в Україні

Навчальна мета заняття: розглянути особливості адміністративно-правового регулювання публічної служби та основні проблеми.

Час проведення 2 год. Місце проведення навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Публічна служба в Україні: поняття та види.
2. Державна служба, її ознаки та основні принципи функціонування.
3. Державні службовці та їх класифікація.
4. Стадії проходження державної служби: прийняття на службу; просування по службі; припинення служби.
5. Дисциплінарна відповідальність державних службовців. Проблемні аспекти організації державної служби.

Методичні вказівки до питань теми:

1. Публічна служба в Україні: поняття та види.

Розглядаючи вказане питання студентам необхідно звернути увагу на визначення поняття публічної служби, її ознаки та види.

2. Державна служба, її ознаки та основні принципи функціонування.

Розглядаючи дане питання необхідно проаналізувати визначення державної служби в Закону України «Про державну службу» та в наукових джерелах. Необхідно визначити ознаки державної служби. Визначити основні принципи державної служби та надати їх характеристику.

3. Державні службовці та їх класифікація.

Розглядаючи вказане питання необхідно визначити поняття державних службовців, їх ознаки. Необхідно здійснити класифікацію державних службовців відповідно до Закону України «Про державну службу».

4. Стадії проходження державної служби: прийняття на службу; просування по службі; припинення служби.

Відповідаючи на вказане питання необхідно визначити основні етапи проходження державної служби. Необхідно проаналізувати порядок прийняття громадян на публічну службу, визначити порядок та особливості проходження державної служби. Проаналізувати підстави та порядок просування по службі. Необхідно визначити підстави та порядок звільнення з державної служби.

5. Дисциплінарна відповідальність державних службовців.

Відповідаючи на дане питання необхідно проаналізувати поняття та особливості дисциплінарної відповідальності державних службовців. Необхідно визначити підстави дисциплінарної відповідальності державних службовців. Проаналізувати порядок притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності. Визначити види дисциплінарних стягнень, що можуть застосовуватися до державних службовців.

Практичні завдання:

1. Кожен студент самостійно до початку заняття складає змістовну ситуацію, в якій державний службовець допускає порушення правових норм, за які він зобов'язаний нести один із таких видів відповідальності, а саме: дисциплінарну відповідальність; цивільно-правову відповідальність; адміністративну відповідальність; кримінальну відповідальність, та обґрунтовує порядок їх застосування.

2. Розв'яжіть ситуаційні завдання:

Задача № 1

Начальник управління охорони здоров'я обласної державної адміністрації громадянин К., маючи вік 60 років і стаж державної служби 25 років та медичний висновок про незадовільний стан здоров'я, що перешкоджає виконанню службових повноважень, подав письмову заяву про відставку.

Надайте правову оцінку цій ситуації. Обґрунтуйте відповідь, посилаючись на норми чинного законодавства.

Задача № 2

Громадянин Б. подав документи до конкурсної комісії для участі у конкурсі на заміщення вакантної посади консультанта Секретаріату Верховної Ради України. Конкурсна комісія відмовила громадянину Б., мотивуючи своє рішення тим, що громадянин Б. не подав відомості про доходи і зобов'язання фінансового характеру, про нерухоме та цінне рухоме майно, а також про вклади в банках, що належать йому та членам його родини.

Надайте оцінку законності цього рішення. Обґрунтуйте відповідь, посилаючись на норми чинного законодавства.

Задача № 3

До голови правління Пенсійного фонду України громадянина Д. надійшла скарга на неналежне виконання начальником відділу по контролю за надходженням коштів та погашенням заборгованості з платників Пенсійного фонду України громадянином В. своїх посадових обов'язків. Зміст скарги було доведено до відома останнього. Громадянин В. почав вимагати проведення службового розслідування з метою зняття безпідставних, на його думку звинувачень щодо нього, у чому йому було відмовлено у зв'язку з тим, що скарга не містить відомостей про автора, а щодо анонімних скарг службове розслідування не проводиться.

Надайте правову оцінку цій ситуації. Обґрунтуйте відповідь, посилаючись на норми чинного законодавства.

Задача № 4

Громадянин Б., який протягом 3 років займав посаду віце-консула при генеральному консульстві України у Санкт-Петербурзі, був достроково відкликаний до України. Це рішення було аргументовано тим, що він вступив у шлюбні відносини із громадянкою Російської Федерації.

Надайте оцінку законності цього рішення. Обґрунтуйте відповідь, посилаючись на норми чинного законодавства.

В яких випадках працівник дипломатичної служби, направлений у довготермінове відрядження, може бути достроково відкликаний до України ?

Задача № 5

Громадянка Г, яка працювала на посаді спеціаліста управління освіти міської ради, через 6 місяців після її виходу із декретної відпустки було призначено атестацію. В результаті проведеної атестації атестаційна комісія зробила висновок що громадянка Г. не відповідає займаній посаді і запропоновано звільнити її. Спираючись на рекомендацію атестаційної комісії, міський голова звільнив громадянку Г. з посади.

Надайте оцінку законності цього рішення. Обґрунтуйте відповідь, посилаючись на норми чинного законодавства. Чи є результати атестації та висновок атестаційної комісії обов'язковими до виконання головою відповідної ради? Задача № 6

Перед Вами 12 тверджень. Визначте чи є серед них помилкові? Відповідь обґрунтуйте.

1. Всі особи, які претендують на зайняття посади державною службовця повинні подати відомості про нерухоме та цінне рухоме майно, вклади в банках і цінні папери.
2. До державних службовців можуть застосовуватися тільки ті дисциплінарні стягнення, які передбачені Законом "Про державну службу".
3. Державний службовець не має права працювати за сумісництвом.
4. При прийнятті на державну службу може встановлюватися стажування терміном до 2 місяців.
5. Граничний вік перебування на державній службі однаковий для всіх осіб.
6. Існує 8 основних категорій державних службовців і встановлюється 10 рангів державних службовців. Ранги присвоюються незалежно від категорії.
7. Всі ранги державним службовцям присвоюються Кабінетом Міністрів України.
8. Державна служба припиняється тільки на підставах, передбачених Кодексом законів про працю України.
9. Рішення про прийняття відставки державного службовця або відмову в ній приймається у 10-денний термін.
10. В разі відставки державного службовця йому призначається пенсія з дня прийняття відставки.

На цьому семінарському занятті використовується такі методи навчання, як: робота в малих групах, мозковий штурм та вирішення практичних завдань.

Питання цільових виступів:

1. Державна служба як особливий вид публічної служби.
2. Військова служба та альтернативна (невійськова) служба як різновид державної служби.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
2. Про державну службу : закон України : від 17.11.2011 р. № 4050VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/405017/page2>.

Навчальна та наукова література:

1. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Т 1. Особлива частина / Ред. Колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. К.: Юрид. думка, 2005. 624 с.
2. Адміністративне право України: Підручник для юрид. вузів і фак. / За ред. Ю.П. Битяка. Х., 2000. 520 с.
3. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України: Навчальний посібник / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. Київ: Прецедент, 2007. 613 с.
4. Авер'янов В. Б. Органи виконавчої влади в Україні. К., 1997. 48с.
5. Авер'янов В. Б. Виконавча влада і державний контроль / В. Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко. К., 1999. 48 с.
6. Адміністративна реформа для людини (науковопрактичний нарис) / За заг. ред. І.Б. Коліушка. К., 2001. 72 с.
7. Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. К., 2002. 668 с.
8. Коліушко І.Б. Виконавча влада та проблеми адміністративної реформи в Україні. К., 2002. 260 с.
9. Битяк Ю.П. Державна служба в Україні: організаційноправові засади. Х., 2005. 304 с.
10. Оболенський О.Ю. Державне управління та державна служба: сучасні напрямки розвитку. Одеса, 2003. 320 с.
11. Петришин А.В. Государственная служба. Историкотеоретические предпосылки, сравнительноправовой и логикопонятийный анализ. Х., 1998. 182 с.
12. Стариков Ю.Н. Административное право в 2 ч.: ч. 2. Книга первая: субъекты, органы управления, государственная служба. М. НОРМА. 2001. 600 с.

Тема № 4. Удосконалення інструментів публічного управління.

Навчальна мета заняття: розглянути форми і методи публічного адміністрування.

Час проведення 2 год. Місце проведення навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Поняття та ознаки форм публічного адміністрування.
2. Класифікація форм публічного управління:
3. Поняття та ознаки методів публічного адміністрування.
4. Класифікація методів публічного адміністрування.
5. Зміст та особливості методів переконання та стимулювання.
6. Поняття, особливості та класифікація адміністративного примусу: адміністративного попередження; адміністративного припинення.
7. Поняття та види заходів адміністративної відповідальності.

Методичні вказівки до питань теми:

1. Поняття та ознаки форм публічного адміністрування.

Відповідаючи на дане питання необхідно визначити поняття форм публічного адміністрування, їх ознаки. Необхідно охарактеризувати правові засади реалізації форм публічного адміністрування.

2. Класифікація форм публічного управління.

Розглядаючи вказане питання необхідно розглянути види форм публічного адміністрування, класифікуючи їх за правовими наслідками та сферою застосування. Охарактеризувати правові та неправові форми публічного адміністрування.

3. Поняття та ознаки методів публічного адміністрування.

Відповідаючи на дане питання студентам необхідно визначити поняття методів публічного адміністрування, їх зміст та особливості.

4. Класифікація методів публічного адміністрування.

Розглядаючи вказане питання необхідно визначити види методів публічного адміністрування, класифікуючи їх за наслідками застосування та метою.

5. Зміст та особливості методів переконання та стимулювання.

Відповідаючи на вказане питання студентам необхідно визначити поняття та ознаки методів переконання та стимулювання, з'ясувати їх види та значення для публічного адміністрування. Необхідно визначити дії суб'єктів владних повноважень, які відносяться до методів переконання. Визначити основні методи стимулювання в діяльності суб'єктів публічного адміністрування.

6. Поняття, особливості та класифікація адміністративного примусу: адміністративного попередження; адміністративного припинення.

Розглядаючи дане питання необхідно визначити поняття, ознаки та види методів адміністративного примусу. Визначити основні методи попередження. Необхідно охарактеризувати методи припинення, які застосовуються суб'єктами владних повноважень.

7. Поняття та види заходів адміністративної відповідальності.

Відповідаючи на дане питання студентам необхідно визначити поняття, особливості та види заходів адміністративної відповідальності. Необхідно проаналізувати види адміністративних стягнень, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими законодавчими актами.

Питання цільових виступів:

1.Сучасна система методів публічного адміністрування.

2.Правові та неправові форми публічного адміністрування.

Теми рефератів:

1. Адміністративний договір: поняття та ознаки.

2. Індивідуальні правові акти: зміст та особливості.

3. Класифікація правових актів публічної адміністрації.

На семінарському занятті в якості методу навчання використовується написання доповідей порівняльно-правового характеру на тему заняття.

Нормативно-правові акти:

1.Конституція України. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.

Навчальна та наукова література:

1.Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Т 1. Особлива частина / Ред. Колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. К.: Юрид. думка, 2005. 624 с.

2.Адміністративне право України: Підручник для юрид. вузів і фак. / За ред. Ю.П. Битяка. Х., 2000. 520 с.

3.Комзюк А. Т. Адміністративний процес України: Навчальний посібник / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. Київ: Прецедент, 2007. 613 с.

4.Авер'янов В. Б. Органи виконавчої влади в Україні. К., 1997. 48с.

5.Авер'янов В. Б. Виконавча влада і державний контроль / В. Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко. К., 1999. 48 с.

6.Адміністративна реформа для людини (науковопрактичний нарис) / За заг. ред. І.Б. Коліушка. К., 2001. 72 с.

7.Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. К., 2002. 668 с.

8.Коліушко І.Б. Виконавча влада та проблеми адміністративної реформи в Україні. К., 2002. 260 с.

Тема № 5. Моделі державного управління.

Навчальна мета заняття: розглянути моделі державного управління.

Час проведення 2 год. Місце проведення навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1.Охарактеризуйте модель та виділіть особливі ознаки «New public management» та «Good governance».

Методичні вказівки до питань теми:

1.Провести порівняльну характеристику моделей державного управління: Європейський Союз та України.

2.Схематично її зобразити проаналізувати переваги та недоліки.

На семінарському занятті в якості методу навчання використовуються дебати: студенти діляться на дві групи і шляхом жеребкування обирають свої позиції: «За» та «Проти».

Навчальна та наукова література

1. Державне управління: проблеми адміністративноправової теорії та практики / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. К., 2003. 384 с.

Державне регулювання економіки: Підруч. / За ред. І.Р. Михасюка. Львів, 1999. 640 с.

2.Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2 т.: Том 2. Загальна частина / Ред. Колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.

3.Комзюк А. Т. Адміністративний процес України: Навчальний посібник / А. Т. Комзюк, В. М. 4.Бевзенко, Р. С. Мельник. Київ: Прецедент, 2007. 613 с.

5.Основи адміністративного судочинства та адміністративного права /Навч. посібник/ За заг. редакцією Куйбіди Р.О., Шишкіна В.І. – К.: Старий світ, 2006. – 526 с.

6.Мельник Р.С. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник/ Р.С. Мельник, В.М. Бевзенко/ За заг. ред. Р.С. Мельника. К.: Ваіте, 2014. 376 с.

Тема № 6. Адміністративні процедури та їх правове регулювання: зарубіжний досвід для України

Навчальна мета заняття: розглянути Адміністративні процедури та їх правове регулювання: зарубіжний досвід для України

Час проведення 2 год. Місце проведення навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Розуміння адміністративної процедури. Поняття та ознаки адміністративної процедури

2.Види адміністративних процедур

Реєстраційні процедури

Дозвільні процедури

Інспекційні процедури

Процедури щодо притягнення до адміністративної відповідальності

Процедури за заявою особи

3.Принципи адміністративної процедури

4.Учасники адміністративної процедури

5. Стадії адміністративної процедури. Ініціювання та початок провадження

Розгляд і вирішення справи.

6.Оформлення адміністративного акта, його доведення до відома адресатів і заінтересованих осіб. Перегляд адміністративного акта.

Методичні вказівки до питань теми:

1.Надати визначення поняття адміністративна процедура, її ознаки та характеристика як інститут адміністративного права.

2.Охарактеризувати та провести порівняльну характеристику видів адміністративних процедур. Скласти схему критерії обрати самостійно.

3.Розкрити принципи адміністративної процедури надати повну та детальну характеристику.

4.Проаналізувати правовий статус учасників адміністративної процедури.

5.Надати характеристику стадіям адміністративної процедури відповідно до видів.

6.Оформлення адміністративного акту: порядок та реквізити та вимоги.

На семінарському занятті в якості методу навчання використовується проведення обговорення дискусійних питань в малих групах.

Навчальна та наукова література:

1.Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Т 1. Особлива частина / Ред. Колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. К.: Юрид. думка, 2005. 624 с.

2.Адміністративне право України: Підручник для юрид. вузів і фак. / За ред. Ю.П. Битяка. Х., 2000. 520 с.

3.Комзюк А. Т. Адміністративний процес України: Навчальний посібник / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. Київ: Прецедент, 2007. 613 с.

4.Авер'янов В. Б. Органи виконавчої влади в Україні. К., 1997. 48с.

5.Авер'янов В. Б. Виконавча влада і державний контроль / В. Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко. К., 1999. 48 с.

6.Адміністративна реформа для людини (науковопрактичний нарис) / За заг. ред. І.Б. Коліушка. К., 2001. 72 с.

7.Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. К., 2002. 668 с.

13.Коліушко І.Б. Виконавча влада та проблеми адміністративної реформи в Україні. К., 2002. 260 с.

14. Битяк Ю.П. Державна служба в Україні: організаційноправові засади. Х., 2005. 304 с.
15. Оболенський О.Ю. Державне управління та державна служба: сучасні напрямки розвитку. Одеса, 2003. 320 с.
16. Петришин А.В. Государственная служба. Историкотеоретические предпосылки, сравнительноправовой и логикопонятийный анализ. Х., 1998. 182 с.
17. Стариков Ю.Н. Административное право в 2 ч.: ч. 2. Книга первая: субъекты, органы управления, государственная служба. М. НОРМА. 2001. 600 с.

Тема № 8. Підсудність адміністративних справ: проблемні аспекти.

Навчальна мета заняття: визначити поняття, види та особливості організаційної побудови адміністративних судів; компетенцію адміністративних судів щодо вирішення адміністративних справ; підсудність адміністративних справ: поняття, значення та види; поняття та правила предметної підсудності і наслідки її недотримання; поняття та правила територіальної підсудності і наслідки її недотримання; поняття та правила інстанційної підсудності і наслідки її недотримання; правовий статус судді.

Час проведення 2 год. Місце проведення навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Поняття, види та особливості організаційної побудови адміністративних судів.
2. Компетенція адміністративних судів щодо вирішення адміністративних справ.
3. Підсудність адміністративних справ: поняття, значення та види.
4. Поняття та правила предметної підсудності і наслідки її недотримання.
5. Поняття та правила територіальної підсудності і наслідки її недотримання.
6. Поняття та правила інстанційної підсудності і наслідки її недотримання.
7. Альтернативна підсудність та підсудність пов'язаних між собою кількох вимог.
8. Правовий статус судді.

Рекомендована література:

Нормативно-правові акти:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року // Урядовий кур'єр. 2005. № 153-154.
2. Закон України „Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 27-28. Ст. 180.
3. Закон України „Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 8. Ст. 56.
4. Закон України «Про порядок обрання на посаду та звільнення з посади професійного судді Верховною Радою України» від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 25. Ст. 354.

Навчальна та наукова література:

1. Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. Адміністративний процес України: Навчальний посібник. Київ: Прецедент, 2007. 613 с.
2. Адміністративна юстиція: європейський досвід і пропозиції для України / Автори-упорядники І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда. К.: Факт, 2003. 536 с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Науково-практичний коментар / За ред. С.В. Ківалова, О.І. Харитонової / Ківалов С.В., Харитонova О.І., Пасенюк О.М., Аракелян М.Р. та ін. Х.: ТОВ «Одіссей», 2005. 552 с.
4. Кузьменко О.В. Теоретичні засади адміністративного процесу. К.: Атіка, 2005. 351 с.
5. Николаева Л.А., Соловьева А.К. Административная юстиция и административное судопроизводство: зарубежный опыт и российские традиции: Сборник. СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. 332 с.

Хід проведення заняття:

I. Порядок проведення вступу до заняття.

Ознайомлення з темою, цілями та завданнями практичного заняття, з'ясування актуальності даної теми, її практичне значення. Зв'язок з попередніми та наступними темами.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Усне опитування. Дискусійне обговорення зазначених питань. Розв'язування задач.

Задачі:

1. Наведіть приклади справ, які будуть розглядатися в таких судах:

- Сумський окружний адміністративний суд;
- Зарічний районний суд м. Суми;
- Сумський районний суд;
- Харківський апеляційний адміністративний суд;

III. Порядок проведення заключної частини заняття.

Підбиття підсумків роботи студентів на занятті. З'ясування ступеню засвоєння знань та оволодіння навичками.

Тема 10. Механізм захисту прав приватної особи у сфері публічного адміністрування

Навчальна мета заняття: розглянути перспективи розвитку адміністративного законодавства в сфері захисту прав і свобод громадян

Час проведення 2 год. Місце проведення навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Інструменти захисту прав, свобод та інтересів приватних осіб у сфері публічного адміністрування.
2. Види інструментів захисту особи та їх співвідношення між собою
- 2.1. Медіація як засіб вирішення адміністративних суперечок.
3. Адміністративне оскарження.
4. Підстави та порядок подання скарги .
5. Предмет адміністративного оскарження та Суб'єкти адміністративного осадження
6. Процедура розгляду та вирішення справи за скаргою.

Методичні вказівки до питань теми:

1. Охарактеризувати інструменти захисту прав, свобод та інтересів приватних осіб у сфері публічного адміністрування.
2. Надати порівняльну характеристику видів інструментів захисту особи.
3. Детально розкрити задане питання, зробити проектну роботу.
4. Студент повинен чітко знати підстави та порядок подання скарги.
5. Розкрити предмет адміністративного оскарження та Суб'єкти адміністративного осадження.
6. Процедура розгляду та вирішення справи за скаргою: охарактеризуйте та надайте детальний аналіз.

Проведення дебатів для кращого засвоєння теми заняття.

Навчально-методична література

1. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Т 1. Особлива частина / Ред. Колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. К.: Юрид. думка, 2005. 624 с.
2. Административное право: Учебник / Под общ. ред. Г.В. Атаманчука. М., 2003. 392 с.
42. Адміністративне право України: Підручник для юрид. вузів і фак. / За ред. Ю.П. Битяка. Х., 2000. 520 с.
3. Головатенко В. Правові акти Президента України: юридична природа, статус, функції // Право України. 2004. №3. С.2427.
4. Гранат Н.Л. Источники права // Юрист. 1998. №9. С.612.
5. Демин А.В. Нормативный договор как источник административного права // Государство и право. 1998. № 2. С.1418.
6. Источники (формы) права: вопросы теории и истории: Материалы Всероссийской научной конференции / Отв. ред. В.В. Момотов. Краснодар: Кубанский государственный университет. М., 2002. 316 с.
7. Тищенко Н.М. Административно-процессуальный статус гражданина Украины: проблемы теории и пути совершенствования. Х., 1998. 268с.
8. Авер'янов В.Б. Органи виконавчої влади в Україні. К., 1997. 48с.
9. Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф. Виконавча влада і державний контроль. К., 1999. - 48с.
10. Адміністративна реформа для людини (науково-практичний нарис) / За заг. ред. І.Б. Коліушка. К., 2001. 72 с.
11. Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. К., 2002. 668 с.
12. Коваленко А.А. Розвиток виконавчої влади в Україні на сучасному етапі: теорія і практика. К.: Інст держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. 512 с.
13. Коліушко І.Б. Виконавча влада та проблеми адміністративної реформи в Україні. К., 2002. 260 с.
14. Оболенський О.Ю. Державне управління та державна служба: сучасні напрямки розвитку. Одеса, 2003. 320 с.

4. Рекомендована література

Нормативна література:

1. Конституція України. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Додаток до № 51. .ст. 1122.
3. Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 року ратифіковано Законом N 163–V (163–16) від 20.09.2006 .
4. Про громадянство України: Закон України // Відомості Верховної Ради .2001. .N 13. Ст. 65.
5. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України // Відомості Верховної Ради .1994. .№

23. .Ст. 161.

6. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України // Відомості Верховної Ради .1994. № 18. .Ст. 101.

7. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 13, ст.222

8. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. .1999. № 20–21.Ст. 190.

9. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI// Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. -№ 38. ст.385

10. Про затвердження Типового регламенту місцевої державної адміністрації: Постанова Кабінету Міністрів від 11 грудня 1999 р. N 2263. Із змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 року N 335 // Офіційний вісник України. .1999. № 50. .Ст. 2456.

11. Про державну службу : закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 4, ст.43

12. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580–VIII // Відомості Верховної Ради України. .2015. № 4—41. .Ст. 239.

13. Про схвалення Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. N 90–р.

14. Про адміністративні послуги: закон України від 06.09.2012 № 5203–VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.

15. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України // Відомості Верховної Ради. 1991. № 41. .Ст. 546.

16. Про основи державної політики у сфері науки і науково–технічної діяльності: Закон України // Відомості Верховної Ради. .1999. .N 2–3. .ст.20.

17. Про наукову і науково–технічну діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради. 1992. .N 12. Ст. 165.

18. Про наукову і науково–технічну експертизу: Закон України // Відомості Верховної Ради. .1995. N 9. Ст. 56.

19. Закон України «Про державну службу» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 4, ст.43

20. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. .2001. № 37–38. .Ст. 189.

21. Кодекс адміністративного судочинства України // Відомості Верховної Ради. .2005. № 35–36, 37. .Ст. 446.

22. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

23. Господарський процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. Ст. 56.

24. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 № 2398–VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 38. – Ст. 509.

25. Про затвердження Порядку оформлення бланка свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи і бланка свідоцтва про державну реєстрацію фізичної особи–підприємця: Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 06.04.2004 № 39 // Офіційний вісник України. 2004. – № 16. – Ст. 1139.

26. Правила реєстрації актів цивільного стану України: наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5 // Офіційний вісник України. 2000. № 42. Ст. 1803.

27. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР// Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1996. - № 47. .Ст.256

28. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст.12

29. Про дипломатичну службу: Закон України від 20.09.2001 № 2728-III// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 5, ст.29

30. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади: Постанова Кабінету міністрів України від 28.12.1992 № 731. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/731-92-п>

31. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170

32. Про судові строки і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545.

Навчально–методична література

1. Авер'янов В.Б. Органи виконавчої влади в Україні. К., 1997. 48с.
2. Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф. Виконавча влада і державний контроль. К., 1999. - 48с.
3. Адміністративна відповідальність в Україні: Навчальний посібник. 2–е видання / За заг. ред. А. Т. Комзюка. Х., 2001. 112с.
4. Адміністративна реформа для людини (науково–практичний нарис) / За заг. ред. І.Б. Коліушка. К., 2001. 72 с.
5. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2 т.: Том 2. Загальна частина / Ред. Колегія: В.Б. Авер'янов (голова). .К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. .584 с.
6. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Т 1. Особлива частина / Ред.

Колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. .К.: Юрид. думка, 2005. .624 с.

7. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, Н.Армаш, В. Басс та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 444 с.

8. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. Вид. 2-ге. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 520 с.

9. Адміністративне право України: Підручник для юрид. вузів і фак. / За ред. Ю.П. Битяка. .Х., 2000. .520 с.

10. Андрійко О.Ф. Державний контроль в Україні: організаційно–правові засади. К., 2004. 300 с.

11. Битяк Ю.П. Державна служба в Україні: організаційно–правові засади. .Х., 2005. .304с.

12. Битяк Ю.П., Зуй В.В., Комзюк А.Т. Переконавання і примус у державному управлінні. Адміністративна відповідальність: Конспекти лекцій. Харків: Укр. юрид. академія, 1994. .44 с.

13. Бородин І.Л. Адміністративне право України : підручник; Нац. авіац. ун-т. Київ: Правова єдність: Алерта, 2019. 547 с.

14. Ващенко С.В., Поліщук В.Г. Адміністративна відповідальність: Навчальний посібник. .Запоріжжя: Юридичний ін-т МВС України, 2001. 142 с.

15. Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. .К., 2002. .668 с.

16. Гаращук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні / Худож.–оформлювач О.Агєєв. .Х.: Фоліо, 2002. .176 с.

17. Головатенко В. Правові акти Президента України: юридична природа, статус, функції // Право України. .2004. .№3. С.24–27.

18. Голосніченко І., Стахурський М., Золотарьова Н. Попереднє адміністративне розслідування як стадія провадження в справах про адміністративні проступки // Право України. .2002. .№2. . С. 26–30.

19. Гусак М.Б., Боровик С.С. Види відповідальності юридичних осіб. Адміністративна відповідальність. // Вісник Вищого арбітражного суду України. .1999. .№4. с. 162 –166.

20. Державне регулювання економіки: Підруч. / За ред. І.Р. Михасюка. Львів, 1999. .640 с.

21. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: Навчальний посібник / За заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. Львів, 2002. 352 с.

22. Державне управління: проблеми адміністративно–правової теорії та практики / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. К., 2003. 384 с.

23. Жильцов О.Л. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: проблеми законодавчого закріплення. // Запорізький юридичний інститут. Вісник Запорізького юридичного інституту. .2000. .№2 .с. 124 .132.

24. Коваленко А.А. Розвиток виконавчої влади в Україні на сучасному етапі: теорія і практика. К.: Ін–т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. 512 с.

25. Коліушко І.Б. Виконавча влада та проблеми адміністративної реформи в Україні. К., 2002. 260 с.

26. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України: Навчальний посібник / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. .Київ: Прецедент, 2007. .613 с.

27. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно–правові питання реалізації. Х., 2002. 336 с.

28. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно–правові питання реалізації. Х., 2002. 336 с.

29. Лук'янець Д.М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку. К., 2001. 220 с.

30. Малиновський В.Я. Державне управління: Навчальний посібник. .Луцьк: Ред.–вид. відд. "Вежа " Вол. держ. ун–ту ім. Лесі Українки, 2000. .558 с.

31. Мельник Р.С. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник/ Р.С. Мельник, В.М. Бевзенко/ За заг. ред. Р.С. Мельника. .К.: Ваїте, 2014. .376 с.

32. Мельник, Р.С. Адміністративне право України (у схемах та коментарях) : навч. посіб.. Київ : Юрінком Інтер: Буква Закону, 2018. 343 с.

33. Оболенський О.Ю. Державне управління та державна служба: сучасні напрямки розвитку. Одеса, 2003. 320 с.

34. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права /Навч. посібник/ За заг. редакцією Куйбіди Р.О., Шишкіна В.І. – К.: Старий світ, 2006. – 526 с.

35. Перепелюк В.Г. Адміністративний процес. Загальна частина: Навчальний посібник Чернівці, 2001. 367 с.

36. Стефанюк В., Голосніченко І., Михеєнко М. Інститут адміністративної відповідальності юридичних осіб: проблеми теорії і практики // Право України. .1999. .№ 9..с. 6 .9.

37. Тимошук В.П., Кірмач А.В. Оцінка якості адміністративних послуг: К., 2005. .88 с.

38. Юридична відповідальність за корупційні правопорушення : підручник / В.Я. Настюк, О.Ю. Синявська, В.В. Мартинівський та ін.; за заг. ред. В.Я. Настюка. - Харків : Право, 2019. - 510 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.rada.kiev.ua/>. Верховна Рада України

2. <http://www.guds.gov.ua>. Головне управління державної служби України

3. <http://www.naiu.kiev.ua> .Національна академія внутрішніх справ України
4. <http://www.kmu.gov.ua> .Кабінет Міністрів України
5. <http://www.nau.kiev.ua> .Нормативні акти України
6. www.vasu.gov.ua .Касаційний адміністративний суд.
7. www.reyestr.court.gov.ua .Єдиний державний реєстр судових рішень.
8. Офіційний веб-сайт Президента України. URL:<http://www.president.gov.ua/>
9. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: www.rada.gov.ua
10. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>
11. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України URL:
<http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/index>
12. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: <http://www.minjust.gov.ua/>
13. Офіційний веб-портал Міністерства освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua/>
14. Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України. URL:<http://www.mil.gov.ua/>
15. Національне агентство України з питань державної служби. URL: <http://nads.gov.ua/control/uk/index>
16. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)». URL: <http://www.nau.ua>
17. Вікіпедія Вільна енциклопедія. URL: <http://uk.wikipedia.org>
18. Електронна бібліотека Львівського державного університету внутрішніх справ. URL:
<http://www.lvduvs.edu.ua>
- 19.